

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України

Національний університет «Одеська юридична академія»

КІЧА АНДРІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 347.45/47:628.1(477)

**ДОГОВОРИ ВОДОПОСТАЧАННЯ ЗА ЦИВІЛЬНИМ
ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ**

**Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право**

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Одеса – 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник кандидат юридичних наук, доцент
ГОЛУБЄВА Неллі Юріївна,
Національний університет
„Одеська юридична академія”,
доцент кафедри цивільного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ХАРИТОНОВА Олена Іванівна,
Національний університет
„Одеська юридична академія”,
завідувач кафедри права інтелектуальної
власності та корпоративного права;

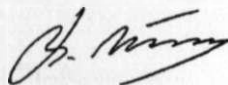
кандидат юридичних наук
ПЛАЧКОВ Дмитро Федорович,
заступник прокурора м. Іллічівська
Одеської області

Захист відбудеться 23 березня 2012 р. о ____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23 (зал засідань).

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий 22 лютого 2012 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.В. Тіщенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Питання належного забезпечення споживачів якісними послугами дедалі більше стає предметом наукових досліджень. У період реформування житлово-комунального господарства особливої актуальності набувають питання правового регулювання цієї сфери, оскільки тільки за допомогою ефективного регулювання відповідних відносин у ній можливі якісні зміни.

У цивілістичній літературі питання договору водопостачання практично не розглядалися. Потреба в цьому актуалізується у зв'язку з глибокою кризою водопровідно-каналізаційного господарства, договірне регулювання діяльності якого знаходиться на низькому рівні. Вакуум у цивільно-правовій науці та потреби практичної діяльності зумовлюють безперечну актуальність теми дослідження.

Вода, будучи особливим природним, фізіологічним і виробничим чинником у життєдіяльності людей зумовлює необхідність існування спеціальних правил користування нею. Саме тому відносини з водопостачання регулюються великою кількістю спеціальних нормативно-правових актів, які визначають порядок розрахунків, ціноутворення і тарифного регулювання, встановлюють структуру договірних відносин у галузі водопостачання, відповідальність за порушення законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища.

На відміну від газо-, тепло-, енергопостачання, водопостачання не має єдиної загальноукраїнської системи, а постачається через місцеві системи водопостачання. Однак, його значення, як життєво забезпечувального заходу, є не меншим, а можливо і більшим, ніж газо-, тепло-, енергопостачання.

За критерієм ролі у процесі забезпечення життєдіяльності певної території, як на рівні самої техніко-економічної системи, так і на рівні середовища її існування, водним ресурсам належить вищий ранг вагомості, що вимагає розробки цивільно-правових механізмів удосконалення водопостачання та водовідведення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану наукових досліджень кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Традиції та новації у сучасному цивільному праві України» на 2006-2010 роки, який є складовою плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Традиції та новації у сучасній українській державності і правовому житті» на 2006-2010 роки (номер державної реєстрації 0106U004970).

Мета та завдання дослідження. Основною метою дисертації є дослідження цивільно-правових відносин, які виникають у зв'язку з водопостачанням, розробка наукових понять і теоретичних конструкцій, що підлягають застосуванню при правовій регламентації укладення договору

водопостачання; обґрунтування і розробка конкретних пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання водопостачання.

Для досягнення поставленої мети було сформульовано такі основні завдання:

- визначити поняття водопостачання як правової категорії;
- визначити роль державного регулювання у сфері водопостачання та реформування відносин у сфері водопостачання та водовідведення;
- дослідити правовідносини, що виникають у зв'язку з водопостачанням;
- дослідити систему та структуру договірних зв'язків у процесі здійснення водопостачання;
- проаналізувати підстави виникнення договірних правовідносин у сфері водопостачання;
- визначити коло суб'єктів водопостачання;
- проаналізувати правову природу і класифікувати цивільно-правові договори, що укладаються в процесі здійснення водопостачання;
- проаналізувати особливості виконання договору водопостачання;
- дослідити питання, пов'язані з припиненням правовідносин водопостачання;

виробити пропозиції щодо вдосконалення актів цивільного законодавства України, що регулюють відносини у сфері водопостачання.

Об'єктом дослідження є цивільні правовідносини, що виникають у зв'язку з водопостачанням, за цивільним законодавством України.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання правового регулювання договору водопостачання за цивільним законодавством України.

Методи дослідження становлять загальні та спеціальні наукові методи, серед яких чільне місце посідає загальнонауковий діалектичний метод із системно-функціональним підходом до аналізу досліджуваних явищ. Застосування цього методу дозволило розглянути договір водопостачання, як елемент правової системи, що знаходиться у процесі постійного розвитку, і визначити його місце в системі цивільно-правових зобов'язань.

У рамках зазначеного методологічного підходу використано також формально-логічний метод, за допомогою якого досліджувалися законодавство щодо водопостачання, практика його застосування; історичний метод, що дозволив дослідити специфіку водопостачання в конкретних історичних умовах, динаміку його розвитку і виявити історичну послідовність розвитку відносин, які виникають із водопостачання; метод порівняльного аналізу, за допомогою якого порівнювалося законодавство України про водопостачання із законодавством зарубіжних країн. На цих методологічних засадах здійснювалися збір, обробка та аналіз емпіричного матеріалу.

Сформульовані в дисертації теоретичні висновки спираються на загальні досягнення юридичної науки, в тому числі на результати

досліджень таких вітчизняних та зарубіжних цивілістів, фахівців інших галузей правової науки, як: М.М. Агарков, М.І. Брагінський, М.К. Галяттич, О.В. Дзера, А.С. Довгерт, О.С. Іоффе, А.Ю. Кабалкін, І.Б. Новіцький, Ю.К. Толстой, Є.О. Харитонов та інші.

Досліджуючи правову природу договору водопостачання, автор звернувся до праць представників юридичної думки, присвячених правовій природі договору енергопостачання. Дана тема розроблена в науковій літературі найбільш глибоко. У різний час про деякі аспекти договору енергопостачання писали М.М. Агарков, І.Л. Брауде, В.В. Вітрянський, О.С. Йоффе, С.М. Корнєєв, О.Н. Садіков, Б.М. Сейнаров, Є.Д. Шешенін, А.М. Шафір та ін. Що стосується літератури, присвяченої безпосередньо договору водопостачання, то тут необхідно назвати праці російських дослідників Є.В. Бланкової та І.В. Бернштейн.

Проте, праці згаданих вище авторів стосувалися лише окремих аспектів проблеми, що є предметом цього дисертаційного дослідження, не охоплюючи усі її аспекти в цілому.

Емпіричною базою дослідження є акти чинного законодавства України, а також законодавства зарубіжних країн. У ході дослідження опрацьовувалися також монографічна та навчальна література, судова практика.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням цивілістичних проблем, які виникають при організації водопостачання, а також укладанні договорів водопостачання.

У межах здійсненого дослідження одержано такі результати, що мають наукову новизну:

вперше:

з урахуванням ознак договору водопостачання через приєднану мережу та спираючись на легальне визначення договорів постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу, надане визначення договору водопостачання через приєднану мережу як угоди, за якою організація водопровідно-каналізаційного господарства зобов'язується подавати абоненту (споживачу) воду, якість якої повинна відповідати державним стандартам, в обумовлених межах і певної якості, за наявності у нього відповідних технічних передумов для отримання (споживання) води через приєднану мережу, а абонент (споживач) зобов'язується оплачувати прийняту воду, а також дотримуватися передбаченого договором режиму її отримання (споживання), забезпечувати безпеку експлуатації мереж, що знаходяться в його веденні і справність приладів, що використовуються у зв'язку з цим, і устаткування;

запропоновано у Законі України «Про питну воду та питне водопостачання» від 10 січня 2002 року закріпити такий принцип водопостачання як державне антимонопольне регулювання і контроль, в тому числі встановлення на території України єдиних правил доступу до

систем ВКГ і послугам з подачі централізованої води і прийому стоків, що буде стимулювати конкуренцію в цій сфері та покращення якості послуг;

зроблено висновок, що законодавець у Законі України «Про питну воду та питне водопостачання» від 10 січня 2002 року не вірно визначає правову природу договору водопостачання: «Послуги з питного водопостачання надаються споживачам підприємством питного водопостачання на підставі договору *про надання послуг з питного водопостачання*». Однак, природа води є очевидною як товару, речі, а передачу будь-кому речі не можна вважати послугою;

доведено, що договір про надання комунальних послуг не є різновидом договору про постачання ресурсу через приєднану мережу, а є самостійним цивільно-правовим договором. Договір водопостачання через приєднану мережу і договір про надання комунальних послуг (зокрема, водопостачання) об'єднує те, що вода постачається за допомогою приєднаної мережі. Зазначені договори відрізняються за суб'єктним складом. Для отримання можливості надання комунальних послуг мешканцям житла та власникам чи наймачам нежитлових приміщень управителі, ОСББ, ЖБК тощо, укладають договори із забезпечення холодного і гарячого водопостачання, водовідведення з відповідними водопостачаючими підприємствами, які відносяться до виробників житлово-комунальних послуг. Тобто в ланцюзі дій з надання житлово-комунальних послуг мешканцям житла діяльність такого підприємства передуює наданню виконавцем комунальних послуг;

доведено, що стороною у договорі водопостачання, яка отримує послуги водопостачання, можуть бути різні за своїм статусом особи. По-перше, підприємства, установи, організації, що безпосередньо користуються централізованим питним водопостачанням, та власники будинків, що перебувають у приватній власності. По-друге, юридичні особи, у повному господарському віданні або оперативному управлінні яких перебуває житловий фонд і до обов'язків яких належить надання споживачам послуг з питного водопостачання та водовідведення; об'єднання власників житла, яким передано право управління багатоквартирними будинками та забезпечення надання послуг з водопостачання та водовідведення на підставі укладених ними договорів;

доведено некоректність вживання у Законі України «Про питну воду та питне водопостачання» терміну «споживач» для підприємств, установ, організацій, що безпосередньо користуються централізованим питним водопостачанням, та власників будинків, що перебувають у приватній власності, оскільки таке трактування не збігається з широковживаним у законодавстві поняттям «споживач» як фізичної особи. Тому, необхідно повернутися до терміну «абонент», що вживався у раніше діючому законодавстві;

доведено, що управляючі підприємства та інші виконавці, що не є виробниками житлово-комунальних послуг, повинні укладати договори ресурсопостачання від свого імені і за свій рахунок. Тобто саме вони є

абонентами, а безпосередні споживачі води є субабонентами водопостачання. Відносини між абонентами та субабонентами водопостачання здійснюються на основі договору про надання житлово-комунальних послуг;

доведено, що договір централізованого водопостачання є публічним, але не будь-яку водопостачальну організацію, яка займається виробництвом води, є правові підстави визнати такою, що забезпечує ресурси, а, отже, примусити її продавати воду кожному, хто до неї звернеться з такою пропозицією;

удосконалено:

висновок про те, що ефективне вирішення проблеми удосконалення водопостачання та якості питної води може бути досягнуто тільки на основі комплексного поєднання публічно-правового та приватно-правового регулювання вказаних відносин, що буде охоплювати всі сторони в галузі нормування, контролю якості води, її очистки та обеззаражування, економічного стимулювання;

дістала подальшого розвитку:

теза про те, що при встановленні тарифів на воду необхідно використовувати не витратний підхід, а підхід цільового ціноутворення, який передбачає, що підприємство спочатку визначає тариф на послугу, а витрати розраховуються, виходячи з планової ціни реалізації послуг, що стимулює підприємства економити ресурси;

теза про те, що критерієм виділення договору постачання ресурсами через приєднану мережу в самостійний договір є не предмет, а саме спосіб передачі товару – через приєднану мережу;

теза про те, що водопостачаюче підприємство продає виконавцю комунальних послуг один комунальний ресурс, але, як правило, не відповідає за надання всіх ресурсів. Водопостачаюче підприємство продає комунальні ресурси виконавцю комунальних послуг (тобто до стіни будинку). Відносини з надання житло-комунальних послуг формуються тільки «всередині будинку». Якщо водопостачаюче підприємство саме надає комунальні послуги, то воно є виконавцем комунальних послуг та безпосередньо постачає воду споживачу, ці відносини опосередковуються договором про комунальні послуги.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що:

у науково-дослідній сфері теоретичні положення та висновки дисертаційної роботи можуть стати основою для подальших наукових досліджень договорів водопостачання та постачання іншими ресурсами;

у сфері правотворчості – висновки та пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути використані у законотворчій діяльності, зокрема, у процесі внесення змін та доповнень до ЦК України, Закону України «Про питну воду та питне водопостачання»;

у навчально-методичній роботі матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані при підготовці навчальних посібників і підручників з цивільного права, при викладанні курсу цивільного права, а

також при розробці відповідних спецкурсів, що стосуються окремих видів зобов'язань.

Апробація результатів дисертації. Дисертація виконана і обговорена на кафедрі цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія».

Теоретичні висновки, сформульовані в дисертації, доповідалися та обговорювалися на: 10-й ювілейній звітній науковій конференції професорсько-викладацького і аспірантського складу ОНЮА «Правове життя сучасної України» (27-28 квітня 2007 р., м. Одеса); III Міжнародній цивілістичній науковій конференції студентів та аспірантів (4-5 квітня 2008 р., м. Одеса); Всеукраїнській науковій конференції «Правове життя сучасної України» (18-19 квітня 2008 р., м. Одеса); Міжнародній науковій конференції «Римське право і сучасність (Шерешевські читання)» (4 грудня 2010 р., м. Одеса).

Публікації. Основні результати, отримані автором у процесі дисертаційного дослідження, викладені в трьох статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, та п'яти тезах доповідей.

Структура дисертації відображає логіку та послідовність наукового дослідження і обумовлена його предметом і метою. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які включають 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (196 найменувань). Повний обсяг дисертації становить 205 сторінок, із них основний текст – 185 сторінок, список використаних джерел – 20 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, зазначається зв'язок обраної теми з планами науково-дослідницьких робіт, формулюються мета та завдання дослідження, визначено об'єкт, предмет і використані методи дослідження, викладено наукову новизну роботи, висвітлено практичне значення й апробація результатів дослідження, вказано публікації за темою дисертації.

Розділ 1. «Огляд літератури за темою дослідження та правове регулювання водопостачання в Україні» складається з трьох підрозділів, присвячених аналізу стану дослідження відповідної проблематики, визначенню кола нормативно-правових актів у сфері водопостачання та історії правового регулювання водопостачання в Україні.

У **підрозділі 1.1. «Огляд літератури за темою дослідження»** розглянуті основні етапи розвитку наукової думки про договори водопостачання. На підставі аналізу літератури за тематикою дисертації зроблено висновок, що договір водопостачання у радянський період та у сучасній Україні не досліджувався.

Цивільні відносини у сфері водопостачання на території України не були предметом монографічних досліджень вітчизняних науковців. До цієї

теми за останнє десятиріччя звернулись російські вчені: С.В. Блінкова, І.В. Бернштейн, Л.А.Тімофєєв.

Оскільки договір водопостачання згадується в рамках більш загального інституту – договору постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу, в рамках дослідження проаналізовані роботи в сфері договорів енергопостачання. Проблеми енергопостачання і, зокрема, електроенергопостачання, розглядали: О.С. Йоффе, Ю.Х. Калмиков, С.М. Корнєєв, Б.М. Сейнаров, А.М. Шафир.

У підрозділі 1.2. *«Поняття водопостачання»* визначено, що під водопостачанням розуміють сукупність заходів із забезпечення водою різних споживачів. Комплекс інженерних споруд, що здійснюють водопостачання, називається системою водопостачання чи водопроводом. Усі сучасні системи водопостачання населених пунктів є централізованими, кожна з яких забезпечує водою велику групу споживачів.

Пропонується системи водопостачання класифікувати за наступними критеріями: функціональним призначенням (господарсько-питні, виробничі та протипожежні); сферою обслуговування (об'єднані та роздільні); видом об'єктів (міські, селищні, промислові та інші); територіальним охопленням водоспоживачів (місцеві, централізовані, групові); тривалістю дії (тимчасові та постійні); типом природного джерела (з використанням підземних або поверхневих вод); способом підйому води (гравітаційні та з механічною подачею води); характером використання води (прямоточні, зворотні та з повторним використанням води).

Визначено, що водовідведення – це послуга, яка передбачає відведення стічних вод з кожної квартири (приватного будинку) за допомогою санітарно-технічних пристроїв і каналізаційних мереж.

У підрозділі 1.3. *«Історія правового регулювання водопостачання в Україні»* досліджуються становлення та розвиток законодавства про водопостачання в Україні з метою встановлення динаміки та зв'язку між нормами права і суспільними відносинами, що змінюються.

Підкреслено, що у російському дореволюційному цивільному законодавстві договір водопостачання не був врегульований нормативно-правовим актом, дія якого поширювалася б на всю територію Російської імперії. Через це задачі правового регулювання постачання води вирішувались міськими думами.

Вже у дореволюційному праві вода розглядалася як матеріальне благо, що має таку ознаку як кількість, а, отже, можливість обліку. Згідно з існуючою тоді цивілістичною доктриною договір водопостачання більше нагадував договір поставки, оскільки водопостачальна організація (міський водопровід) зобов'язувалася передавати абоненту у власність воду (річ, яка визначається родовими ознаками, і рухому), якою вона ще не володіла. Водопостачання не відносилось до підядру, оскільки той був «обтяжений» трудовим елементом – виконанням особистих дій.

На сьогодні законодавство України про питну воду складається з численних нормативно-правових актів. Питання державного регулювання діяльності підприємств водопостачання і водовідведення в основному вирішуються на регіональному і місцевому рівнях.

Встановлено, що діяльність із постачання населенню води та відведення стічних вод має монопольний характер. Реформи у житлово-комунальній сфері спрямовані на подолання негативних наслідків монопольного або домінуючого становища держави у житлово-комунальній сфері шляхом створення і розвитку конкурентного середовища в галузі управління і обслуговування житлового фонду і об'єктів комунального господарства, переходу на договірні відносини, надання споживачам можливості впливати на обсяг і якість споживаних послуг.

Зроблено висновок, що відносини з водопостачання регулюються великою кількістю спеціальних нормативно-правових актів, що визначають порядок розрахунків, ціноутворення і тарифного регулювання, встановлюють структуру договірних відносин у галузі водопостачання, відповідальність за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища. Таке регулювання виходить за межі приватного права і ЦК України та містить багато норм інших галузей права. Ефективне вирішення проблеми удосконалення водопостачання та якості питної води може бути досягнуто тільки на основі комплексного поєднання публічно-правового та приватно-правового регулювання вказаних відносин, що буде охоплювати всі сторони в галузі нормування, контролю якості води, її очистки та обеззаражування, економічного стимулювання.

Запропоновано при встановленні тарифів на воду використовувати не витратний підхід, що базується на принципі «витрати плюс» (метод встановлення тарифу, виходячи з витрат підприємства), а підхід «цільового калькулювання» або цільового ціноутворення, який є найбільш поширеним у практиці ціноутворення у США, країнах Європи, СНД. Це пов'язано з тим, що економічний метод регулювання повинен виходити не з формальних, а з економічно обґрунтованих даних. Підхід до формування тарифів за методом «цільового калькулювання» передбачає, що підприємство спочатку визначає тариф на послугу, а витрати розраховуються, виходячи з планової ціни реалізації послуг. Такий підхід стимулює підприємства економити ресурси, оскільки зекономлені за рахунок цього кошти залишаються в розпорядженні водопровідних компаній у вигляді прибутку.

Розділ другий «Загальна характеристика договору водопостачання» присвячений дослідженню загальних теоретичних проблем договору водопостачання: аналізу правової природи, поняття та ознак, предмету, суб'єктів договору водопостачання.

У підрозділі 2.1. «Правова природа договору водопостачання» встановлено, що правовою формою, яка опосередковує процеси споживання води, виступає договір. У галузі водопостачання можуть укладатися різні

за своєю юридичною природою договори, що певною мірою залежить від видів водопостачання: централізованого та децентралізованого.

Встановлено, що дослідження питання правової природи договору водопостачання вкрай важливе, оскільки в результаті хаотичного розвитку договірних відносин у сфері надання комунальних послуг в Україні в єдиному законодавчому полі склалися різні системи організації договірних зв'язків між ресурсопостачальниками, управителями житловими будинками, підрядними компаніями, єдиними розрахунковими центрами і населенням, що певною мірою обумовлено відсутністю єдиного розуміння правової природи договору водопостачання.

Доведено, що договір водопостачання відноситься до групи договорів про постачання продукцією через приєднану мережу. Загальна правова природа договорів постачання води, енергії, газу тощо свідчить про однотипність зазначених договорів у межах інституту купівлі-продажу, а постачання через приєднану мережу може виступати як системостворююча ознака для об'єднання договорів постачання через приєднану мережу в окремий тип договорів, який відрізняється від купівлі-продажу. Критерієм виділення договору енергопостачання (та інших ресурсів) у самостійний договір є не предмет, а саме спосіб передачі товару – через приєднану мережу. Тому можливість передачі та споживання енергії, води й інших ресурсів тільки через приєднану мережу є однією з головних особливостей договору.

Наявність єдиної договірної конструкції для постачання енергією, газом, паром, теплом, питною водою, нафтою і нафтопродуктами, іншими товарами дозволяє уникнути проблем при появі нових продуктів, постачання яких буде здійснюватися через приєднану мережу у зв'язку з економічною доцільністю.

Доведено, що законодавець у Законі України «Про питну воду та питне водопостачання» від 10 січня 2002 року не вірно визначає правову природу договору водопостачання, називаючи його «договором про надання послуг з питного водопостачання». Однак, природа води є очевидною як товару, речі, а передачу будь-кому речі не можна вважати послугою.

Відносини з водопостачання ускладнюються ще в можливому (але не обов'язковому) елементі — прийнятті стічних вод, який є додатковою умовою договору, що надається в рамках основного зобов'язання купівлі-продажу води.

У підрозділі 2.2. «Поняття та ознаки договору водопостачання» встановлено, що договір водопостачання через приєднану мережу має такі ознаки:

1) змістом договору є продаж ресурсу – води, нетипового об'єкту речових прав, як і енергія, вода при передачі споживається і не може бути повернута; 2) для укладання договору необхідною є наявність у покупця ресурсоприймаючого приладу для приєднання до мережі ресурсопостачаючої організації; 3) передача ресурсу покупцю здійснюється через приєднану мережу; 4) на покупця покладаються додаткові обов'язки,

які пов'язані з необхідністю дотримання умов безпеки при експлуатації мереж, що знаходяться у його веденні; 5) водопостачаюча організація має право контролю за станом технічних засобів та безпекою їх експлуатації, що випливає з договору і не є проявом владних повноважень; 6) на відміну від договору купівлі-продажу, який передбачає обов'язок покупця «прийняти товар», за договором постачання ресурсів через приєднану мережу абонент «зобов'язується оплачувати прийнятий ресурс». Це означає, що на нього в принципі не покладається обов'язок прийняти товар, тобто отримати певну кількість води. Крім того, для договору ресурсопостачання є характерними такі обов'язки абонента, які не властиві договору купівлі-продажу: дотримання певного режиму споживання води, забезпечення безпеки мереж і справність приладів, що використовуються ним, і устаткування, пов'язаного із споживанням води. Нарешті, для цього договору не є характерними такі атрибути багатьох договорів купівлі-продажу, як гарантійний термін і термін придатності товару, комплектація товару, тара і упаковка й ін.; 7) наявність прав і обов'язків сторін не тільки при передачі води, але й при її споживанні.

Зроблено висновок, що договір водопостачання є консенсуальним, оплатним і взаємним. Доведено, що незважаючи на те, що ЦК України прямо не відносить договір централізованого водопостачання до числа публічних договорів, він є публічним. Укладачі ЦК України визнали можливим у ст. 633 Кодексу назвати види підприємницької діяльності, де може бути застосована конструкція публічного договору. Цей перелік не є вичерпним. Забезпечення водою є одним із найважливіших факторів для забезпечення життєдіяльності осіб, тому водопостачаюче підприємство не може відмовляти в наданні цього ресурсу. Однак слід урахувати те, що на стадії укладення кожного конкретного договору водозабезпечуюча організація повинна виходити з необхідності встановити такий режим споживання води, який би не перевищував сумарну кількість, що виробляється даним постачальником води. Тому однією з причин, за якою водозабезпечуюча організація має право відмовити в укладенні договору на постачання води, є дефіцит води в певні проміжки часу. Крім того, не будь-яку водопостачальну організацію, що займається виробництвом води, є правові підстави визнати такою, що забезпечує ресурси, а, отже, примусити її продавати воду кожному, хто до неї звернеться з такою пропозицією (наприклад, особу, яка спорудила артезіанську свердловину і продає зайву воду).

З урахуванням ознак договору водопостачання через приєднану мережу та спираючись на легальне визначення договорів постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу, у підрозділі визначено поняття договору водопостачання через приєднану мережу як угоди, за якою організація водопровідно-каналізаційного господарства зобов'язується подавати абоненту (споживачу) воду, якість якої повинна відповідати державним стандартам, в обумовлених межах і певної якості,

за наявності у нього відповідних технічних передумов для отримання (споживання) води через приєднану мережу, а абонент (споживач) зобов'язується оплачувати прийняту воду, а також дотримуватися передбаченого договором режиму її отримання (споживання), забезпечувати безпеку експлуатації мереж, що знаходяться в його веденні, і справність приладів, які використовуються у зв'язку з цим, та устаткування.

У дисертації досліджуються та розмежовуються поняття договору водопостачання та договору про надання комунальних послуг. Доведено, що договір про надання комунальних послуг не є різновидом договору про постачання ресурсу через приєднану мережу, а є самостійним цивільно-правовим договором. Підприємствами водоканалізаційного господарства укладаються «прямі» договори про постачання ресурсу – води.

Вода може передаватися покупцю (у договорі постачання води через приєднану мережу за конструкцією ст. 714 ЦК України) чи споживачу (у договорі про надання комунальних послуг) за допомогою різних договорів. При цьому і договір водопостачання через приєднану мережу, і договір про надання комунальних послуг (зокрема, водопостачання) об'єднує те, що вода постачається за допомогою приєднаної мережі. Їх відмінність фактично полягає тільки у суб'єктному складі:

водоканалізаційне господарство – покупець (наприклад, промислове підприємство, житлово-експлуатаційна організація, житловий кооператив, власник одноквартирного будинку);

житлово-експлуатаційна організація, житловий кооператив, управитель – споживач (мешканець квартири у багатоквартирному будинку).

Для отримання можливості надання комунальних послуг мешканцям житла та власникам чи наймачам нежитлових приміщень управителі, ОСББ, ЖБК тощо укладають договори із забезпечення холодного і гарячого водопостачання, водовідведення з відповідними водопостачаючими підприємствами. Водопостачаюче підприємство відноситься до виробників житлово-комунальних послуг. Тобто в ланцюзі дій з надання житлово-комунальних послуг мешканцям житла, діяльність такого підприємства передуює наданню виконавцем комунальних послуг.

У *підрозділі 2.3. «Суб'єкти договору водопостачання»* визначено особливості правового статусу сторін договору водопостачання. Доведено, що стороною у договорі водопостачання, яка отримує послуги водопостачання, можуть бути різні за своїм статусом особи. Їх можна поділити на дві групи. По-перше, це підприємства, установи, організації, які безпосередньо користуються централізованим питним водопостачанням, та власники будинків, що перебувають у приватній власності.

По-друге, підприємства, установи або організації, у повному господарському віданні або оперативному управлінні яких перебуває житловий фонд, і до обов'язків яких належить надання споживачам послуг з питного водопостачання та водовідведення; об'єднання співвласників

багатоквартирних будинків та інші об'єднання власників житла, яким передано право управління багатоквартирними будинками та забезпечення надання послуг з водопостачання та водовідведення на підставі укладених ними договорів.

Доведено некоректність вживання в Законі України «Про питну воду та питне водопостачання» щодо підприємств, установ, організацій, які безпосередньо користуються централізованим питним водопостачанням, та власників будинків, що перебувають у приватно власності, терміну «споживач». Фактично Законом до споживачів віднесене дуже широке коло осіб. Однак таке трактування не збігається з поширеним у законодавстві поняттям «споживач» (як фізичної особи). У Законі України «Про питну воду та питне водопостачання» цей термін вживається для підкреслення такої характеристики суб'єкту договірних відносин як безпосереднє користування водою, як фізичними, так і юридичними особами, як для побутового, так і виробничого призначення. Однак, для потреб практики було б вірним чітко розрізняти ці поняття, адже споживач за Законом України «Про питну воду та питне водопостачання» може бути одночасно споживачем за змістом Закону України «Про захист прав споживачів» та мати відповідні права та обов'язки, чи, навпаки, не підпадати під цю категорію, а тому не мати права користуватися відповідними правами. Тому, видається доцільним повернутися до терміну «абонент», що вживався у раніше чинному законодавстві.

Доведено, що управляючі підприємства та інші виконавці, які не є виробниками житлово-комунальних послуг, повинні укладати договори ресурсопостачання від свого імені і за свій рахунок. Тобто саме вони є абонентами водопостачання, а безпосередні споживачі води є субабонентами водопостачання. Відносини між абонентами та субабонентами водопостачання здійснюються на основі договору про надання житлово-комунальних послуг. За цими договорами управляючі підприємства та інші виконавці, які не є виробниками житлово-комунальних послуг, повинні придбавати всі комунальні ресурси (зокрема, воду), які тільки можуть бути надані залежно від ступеня благоустрою багатоквартирного або житлового будинку.

Водопостачаюче підприємство продає виконавцю комунальних послуг якийсь один комунальний ресурс, але, як правило, не відповідає за надання всіх ресурсів. Водопостачаюче підприємство продає комунальні ресурси виконавцю комунальних послуг (тобто до стіни будинку). Відносини з надання житлово-комунальних послуг формуються тільки «всередині будинку». Якщо водопостачаюче підприємство саме надає комунальні послуги, то воно є виконавцем комунальних послуг та безпосередньо постачає воду споживачу. Ці відносини опосередковуються договором про комунальні послуги.

У третьому розділі «Укладення та виконання договору водопостачання» розглядаються особливості укладання, виконання

договору водопостачання та розкриваються особливості відповідальності за його невиконання.

У підрозділі 3.1. «Укладення договору водопостачання» обґрунтовано висновок, що до укладення договору про водопостачання споживач має пройти декілька етапів, якщо він не підключений до водопровідної і каналізаційної мереж: подання заяви про підключення та одержання технічних умов; проектування; будівництво; прийом в експлуатацію; укладання договору.

Технічні умови є передумовою укладення договору водопостачання. Вони передують укладенню договору водопостачання і безпосередньо не належать до умов цього договору.

Обґрунтовано, що об'єкт договору водопостачання включає два роди об'єктів: юридичний – дії сторін із подачі води через приєднану мережу та її оплати, а також матеріальний об'єкт – власне воду як товар. Проаналізовані особливості інших істотних умов договору водопостачання: режим надання послуг; обсяги питного водопостачання за нормативами питного водопостачання; порядок надання послуг з водовідведення; розмір та порядок оплати послуг централізованого водопостачання і водовідведення; права та обов'язки сторін договору; відповідальність сторін договору.

Обґрунтовано висновок про те, що для фізичних осіб – споживачів води умова про кількість води не є істотною. Фізична особа, яка використовує воду для побутових потреб, має право одержувати її в будь-якій необхідній їй кількості.

Розглянуто питання підвищеної оплати у договірних відносинах із постачання ресурсами через приєднану мережу, що стягується за перевищення лімітів водоспоживання і водовідведення. Господарськими судами за позовами водозабезпечуючих організацій підвищена плата розцінюється як неустойка, більш того, суди, беручи до уваги невідповідність цієї «неустойки» наслідкам порушення, знижують її розмір.

Дисертантом обґрунтовано некоректність визнання такої підвищеної оплати штрафом. Можливість стягування за певних обставин (умов) підвищеної платні за переданий товар, у тому числі виконану роботу або надану послугу, передбачена багатьма нормативними правовими актами, що регулюють цивільні відносини. У зобов'язаннях із водопостачання і водовідведення можливість стягування підвищеної плати встановлюється відповідно за перевищений ліміт водоспоживання і водовідведення стічних вод і забруднюючих речовин. Підвищений тариф застосовується згідно з кратністю перевищення допустимих концентрацій за одним видом забруднення.

Треба враховувати, що встановлені Правилами користування системами комунального водопостачання та водовідведення в містах і селищах України, затверджених наказом Держкомкомунгоспу від 1 липня 1994 р. № 65, нормативи за обсягом і складом стічних вод, що скидаються в системи каналізації населених пунктів, є обов'язковою вимогою надання

послуг з водовідведення і водокористування та обумовлені особливою значущістю централізованих систем комунальної каналізації, які є найважливішими об'єктами життєзабезпечення населених пунктів.

Споруди з очищення стічних вод, експлуатовані підприємствами водопровідно-каналізаційного господарства (далі – ВКГ), призначені для прийому побутових і стічних вод та не призначені для прийому забруднених промисловими відходами стічних вод. При скиданні стічних вод і забруднюючих речовин у системи каналізації, а, отже, і в навколишнє середовище, збиток останнім заподіюється при скиданні як у межах, так і понад встановлені нормативи. Обов'язком же підприємства ВКГ при прийомі стічних вод є вживання заходів до зниження розміру шкідливої дії. У випадку, якщо обсяг шкідливих стоків перевищує встановлені нормативи, підприємство ВКГ, щоб уникнути шкідливої дії на навколишнє середовище, вимушено витратити додаткові кошти на знешкодження таких стоків, відновлення систем каналізації і систем очищення стоків. Оскільки сама організація ВКГ платить підвищену плату за перевищення нормативів скидання стічних вод і забруднюючих речовин у водні об'єкти, причому зі свого прибутку, то з економічної точки зору встановлення підвищеної плати за перевищення нормативів скидання стічних вод і забруднюючих речовин у системи міської каналізації є обґрунтованим. Отже, підвищений тариф, що стягується за перевищення нормативу скидання стічних вод, є платою за послуги, а не штрафом.

У підрозділі 3.2. «Виконання та відповідальність за невиконання договору водопостачання» аналізуються основні вимоги до виконання зазначеного зобов'язання. Проаналізовані наступні випадки недотримання умов договору з боку споживача: недотримання вимог нормативно-правових актів у сфері житлово-комунальних послуг; несвоєчасне внесення платежів за послуги - шляхом сплати пені; втручання у роботу засобів обліку води і теплової енергії; порушення інших умов, встановлених договором або законодавством.

Встановлено, що відповідальність сторін за договором водопостачання може застосовуватися не тільки у формі збитків, але й у формі законної або договірної неустойки. За несвоєчасну оплату отриманої води абонент/споживач може бути притягнутий до відповідальності за порушення грошового зобов'язання, з огляду на те, що до договору водопостачання, який є окремим видом договору купівлі-продажу, застосовуються загальні положення про купівлю-продаж (у частині, не врегульованій спеціальними правилами).

Зроблено висновок, що більшість спорів між споживачами та водопостачальними організаціями виникає через нарахування сум заборгованості за воду, що відбувається не за показаннями лічильників, а згідно з нормами витрат води.

Що стосується відповідальності водопостачальників, то у разі укладання «прямих» договорів із споживачами вони несуть відповідальність

відповідно до п. 21 Правил надання послуг з централізованого опалення, постачання холодної та гарячої води і водовідведення. Водопостачальна організація буде нести відповідальність у формі відшкодування збитків у разі неналежного надання або ненадання послуг, що призвело до заподіяння збитків майну та/або приміщенню споживача, шкоди його життю чи здоров'ю. Якщо неякісна електроенергія частіше заподіює шкоду майну, то неякісна питна вода може викликати істотне погіршення здоров'я людини, а в окремих випадках навіть смерть. Більше того, у відносинах з постачання водою число потерпілих може обчислюватися тисячами.

Дисертантом проаналізований властивий радянському та сучасному російському законодавству принцип обмеженої відповідальності у договорах ресурсопостачання. Російські вчені пояснюють цей факт тим, що в цих умовах покладання на кожного з порушників договору всієї повноти відповідальності швидко призвело б до їхнього банкрутства й, у масштабах країни, негативно вплинуло на економіку. З цієї причини законодавець обмежує відповідальність сторін договору за невиконання або неналежне виконання його умов обов'язком відшкодувати лише реальний збиток, заподіяний порушенням (п. 1 ст. 547 ЦК РФ). Автором підтримується позиція українського законодавця про реалізацію принципу повного відшкодування збитків як з боку абонента, так і водопостачальника.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** узагальнено теоретичні та практичні результати, отримані автором у ході дослідження, основними з яких є такі:

1. На підставі аналізу літератури за тематикою дисертації зроблено висновок, що теоретичні та практичні проблеми правового регулювання договору водопостачання у науці цивільного права України за радянських часів та у сучасний період не були предметом дослідження.

2. Під водопостачанням слід розуміти сукупність заходів із забезпечення водою різних споживачів. Водовідведення – це послуга, яка передбачає відведення стічних вод з кожної квартири (приватного будинку) за допомогою санітарно-технічних пристроїв і каналізаційних мереж.

3. У російському дореволюційному цивільному законодавстві договір водопостачання був врегульований тільки на місцевих рівнях. Вже дореволюційним правом вода розглядалася як матеріальне благо, що має таку ознаку, як кількість, а, отже, можливість обліку. Згідно з існуючою тоді цивілістичною доктриною договір водопостачання слід віднести до договору поставки, оскільки водопостачальна організація (міський водопровід) зобов'язувалася передавати абоненту у власність воду (рухому річ, що визначається родовими ознаками), якою вона ще не володіла.

4. Правовою формою, що опосередковує процеси споживання води, виступає договір. У галузі водопостачання можуть укладатися різні за

своєю юридичною природою договори, що певною мірою залежить від видів водопостачання: централізованого та нецентралізованого.

6. Договір водопостачання відноситься до групи договорів про постачання продукцією через приєднану мережу. Критерієм виділення договору водопостачання (та інших ресурсів) у самостійний договір є не предмет, а саме спосіб передачі товару – через приєднану мережу.

7. Договір водопостачання є консенсуальним, оплатним, взаємним і публічним.

8. Договір про надання комунальних послуг не є різновидом договору про постачання ресурсу через приєднану мережу, а є самостійним цивільно-правовим договором.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Кіча А.В. Суб'єктний склад договору питного водопостачання / А.В. Кіча // Актуальні проблеми держави і права : 36. наукових праць. Вип. 34. – Одеса : Юридична література, 2007. – С. 328-331.

2. Кіча А.В. Цивільно-правове регулювання договору водопостачання / А.В. Кіча // Актуальні проблеми держави та права : 36. наукових праць. Вип. 38. – Одеса : Юридична література, 2008. – С. 209-212.

3. Кіча А.В. Державне регулювання тарифів на послуги водопостачання / А.В. Кіча // Актуальні проблеми держави і права : 36. наукових праць. Вип. 39. – Одеса : Юридична література, 2008. – С. 243-247.

4. Кіча А.В. Цивільно-правове регулювання водопостачання мешканців житла / А.В. Кіча // Правове життя сучасної України : Тези доп. 10-ї ювілейної звітної наукової конференції професорсько-викладацького і аспірантського складу. – О. : Фенікс, 2007. – С. 283-285.

5. Кіча А.В. Порядок укладання договору водопостачання / А.В. Кіча // Збірник тез наукових робіт учасників III Міжнародної цивілістичної наукової конференції студентів та аспірантів. – Одеса : Фенікс. – 2008. – С. 110-111.

6. Кіча А.В. Державне регулювання тарифів на послуги водопостачання / А.В. Кіча // Підприємництво і море : Тези доповідей круглого столу. – Одеса : Фенікс, 2008. – С. 128-130.

7. Кіча А.В. Договір про водопостачання у цивільному праві / А.В. Кіча // Правове життя сучасної України : Тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції. – Одеса : Фенікс, 2008. – С. 294-295.

8. Кіча А.В. Відповідальність абонентів за невиконання договору водопостачання / А.В. Кіча // Матеріали Міжнародної наукової конференції «Римське право і сучасність (Шерешевські читання)». – Одеса : Фенікс, 2010. – С. 65-68.

АНОТАЦІЯ

Кіча А.В. Договори водопостачання за цивільним законодавством України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2012.

Дисертація присвячена дослідженню проблем, що виникають у зв'язку з реалізацією договірних відносин у сфері водопостачання. Розглядається становлення та розвиток законодавства про водопостачання. Визначаються поняття та види водопостачання, розкриваються зміст та юридична природа відносин із водопостачання. Розглядаються предмет, суб'єкти та зміст договору водопостачання, порядок його укладення. Аналізується зміст зобов'язань, що виникають із договору водопостачання, а також особливості виконання відповідного зобов'язання та відповідальності сторін договору у разі його порушення.

Формулюються теоретичні висновки з досліджених питань та практичні пропозиції, спрямовані на удосконалення правового регулювання відносин, що пов'язані укладенням та виконанням договорів водопостачання.

Ключові слова: договір, купівля-продаж, договір водопостачання, договори постачання ресурсами через прислану мережу, договір про надання житлово-комунальних послуг.

АННОТАЦИЯ

Кича А.В. Договоры водоснабжения по гражданскому законодательству Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2012.

Диссертация посвящена исследованию проблем, которые возникают в связи с реализацией договорных отношений в сфере водоснабжения. Рассматривается становление и развитие законодательства о водоснабжении. Сделан вывод о том, что работа по совершенствованию действующего законодательства послужит целям получения питьевой воды нормативного качества и в достаточном количестве, возобновления охраны и рационального использования источников водоснабжения, повышения надежности систем хозяйственно-питьевого водоснабжения.

Проанализированы понятие и виды водоснабжения, раскрываются содержание и юридическая природа отношений водоснабжения. Сделан вывод о том, что правовой формой, которая опосредует процессы

потребления воды, выступает договор. В сфере водоснабжения могут заключаться разные по своей юридической природе договоры, что в известной мере зависит от видов водоснабжения: централизованного и нецентрализованного. Доказано, что договор водоснабжения относится к группе договоров о снабжении ресурсами через присоединенную сеть. Критерием выделения договора ресурсоснабжения в самостоятельный договор является не предмет, а именно способ передачи товара – через присоединенную сеть.

С учетом признаков договора водоснабжения через присоединенную сеть и опираясь на легальное определение договоров снабжения ресурсами через присоединенную сеть, предложено определение договора водоснабжения через присоединенную сеть как соглашения, по которому организация водопроводно-канализационного хозяйства обязуется подавать абоненту (потребителю) воду, качество которой должно отвечать ГОСТа, в обусловленных пределах и определенного качества, при наличии у него соответствующих технических предпосылок для получения (потребления) воды через присоединенную сеть, а абонент (потребитель) обязуется оплачивать принятую воду, а также соблюдать предусмотренный договором режим ее получения (потребления), обеспечивать безопасность эксплуатации сетей, которые находятся в его ведении, исправность приборов, которые используются в связи с этим, и оборудования.

Сделан вывод, что договор водоснабжения является консенсуальным, возмездным и взаимным, публичным.

На основании анализа договоров, которые заключаются в этой сфере, сделан вывод, что договор о предоставлении коммунальных услуг не является разновидностью договора о снабжении ресурсами через присоединенную сеть, а является самостоятельным гражданско-правовым договором.

Рассматриваются предмет, субъекты и содержание договора водоснабжения, порядок его заключения. Проанализированы содержание обязательств, которые возникают из договора водоснабжения, особенности выполнения соответствующего обязательства и ответственности сторон договора в случае его нарушения.

Сформулированы теоретические выводы по исследованным вопросам и практические предложения, направленные на усовершенствование правового регулирования отношений, которые возникают в связи с заключением и исполнением договоров водоснабжения.

Ключевые слова: договор, купля-продажа, договор водоснабжения, договоры снабжения ресурсами, через присоединенную сеть, договор о предоставлении жилищно-коммунальных услуг.

SUMMARY

***Kitscha A.E.* Water supply contracts under civil law of Ukraine.**

– Manuscript.

Thesis for the Scientific Degree of Candidate of Law. Speciality 12.00.03

– Civil law and Civil Procedure; Family Law; International Private Law.

– National University «Odesa Academy of Law», Odesa, 2012.

Thesis is devoted to problems arising in connection with the implementation of contractual relations in the sphere of water supply. The formation and development of legislation on water supply were studied. The concept and types of water supply, the content and nature of the relationship of water supply are analyzed. The object, subjects and content of the water supply contract, the procedure for concluding the water supply contract are examined. The contents of obligations arising from the water supply contract and especially performance of the obligations and responsibilities of parties to the contract in case of its violation.

Theoretical conclusions from the study of issues and practical proposals aimed at improving the legal regulation of relations connected with the conclusion and execution of water supply contracts were formulated.

Key words: contract, bargain and sale, water supply contract, contract logistics resources through an affiliate network, contract for providing housing and municipal services.